

การส่งเสริมหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน
บ้านสถิตย์ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา*
PROMOTION OF THE SANGHAVATTHU PRINCIPLE FOR THE
DEVELOPMENT OF THE QUALITY OF LIFE OF THE BAN SATIT
COMMUNITY, SATINGMO SUBDISTRICT, SINGHANAKHON
DISTRICT, SONGKHLA PROVINCE

พระใบฎีกาวิรัตน์ ฌนทสุโก (เพ็งจุล)*, พระครูวิจิตรศีลาจาร ชาตวณฺโณ (กิติโกหะ), สิทธิโชค ปาณะศรี,
พระครูโสมิตตวัฒนากุล อนุวตฺตโน (ปานประดิษฐ์), พระครูจิตตสุนทร เทชพล (ชูเกลี้ยง)

Phrabaideeka Wirat Chanthasupo (Pengjul)*, Phrakru Wijitsilajarn Chatawunno (Kitikora), Sitthichok Panasree,
Phrakru Kositwattananukul Anuwutthano (Panpradit), Phrakru Chittasunthon Thachapaalo (Chukeang)

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Master of Buddhism Program, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: wirat.peng2522@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านสถิตย์ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา 2) ศึกษาหลักสังคหวัตถุธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และ 3) ส่งเสริมหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านสถิตย์ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยสำรวจและเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ ประมวลความ สรุปผล และนำเสนอในรูปแบบการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ กระบวนการปรับปรุงและส่งเสริมปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของบุคคลหรือชุมชน เพิ่มความสุขและความพึงพอใจในการดำเนินชีวิต รวมถึงคุณภาพชีวิตที่ดีอันเป็นผลจากการพัฒนาอย่างรอบด้าน 2) หลักธรรมสังคหวัตถุ คือ ความผูกพันระหว่างจิตใจ ซึ่งสามารถนำมาใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ทานส่งเสริมการแบ่งปันและลดความเหลื่อมล้ำ ปิยวาจาช่วยสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน อตถจริยาคือการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สมานัตตตะสร้างความเท่าเทียมและความเคารพซึ่งกันและกัน หลักการนี้เป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน 3) การส่งเสริมหลักสังคหวัตถุธรรมสามารถช่วยปัญหาความขัดแย้ง ปัญหาการขาดความสามัคคีและปัญหาการขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการปลูกฝัง การให้ช่วยเหลือให้รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน การพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพจะลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความเข้าใจกัน การช่วยเหลือในสิ่งที่เป็ประโยชน์ต่อผู้อื่น เป็นรากฐานของความร่วมมือ การวางตนเสมอกัน ส่งเสริมความเท่าเทียมในสังคม เมื่อนำหลักธรรมเหล่านี้มาปฏิบัติจะทำให้เกิดสันติสุขอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: การส่งเสริม, หลักสังคหัตถุธรรม, การพัฒนาคุณภาพชีวิต, ชุมชน

Abstract

The objectives of this research paper are to 1) study the concept of improving the quality of life of the Ban Satit community, Satingmo subdistrict, Singhanakhon district, Songkhla province, 2) study the Sangahavatthu principle in the Buddhist scriptures, and 3) promotion the Sangahavatthu Principle for the Development of the Quality of Life of the Ban Satit community, Satingmo subdistrict, Singhanakhon district, Songkhla province. This is a qualitative research. The researcher surveyed and collected data by in-depth interviews. Synthesize the results and present them in the form of descriptive narratives. The results of the research showed that: 1) Quality of life improvement is the process of improving and promoting various factors that affect the livelihood of individuals or communities, increase happiness and satisfaction in life including good quality of life resulting from comprehensive development. 2) The Sangahavatthu principle of Dharma is the bond between the minds, which can be used to improve the quality of life. Dana promotes sharing and reduces inequality. Piyavaca helps build understanding and good relationships in the community. Atthacariya is to help each other. Samanattata builds equality and mutual respect. This principle is the basis of quality and sustainable coexistence. 3) Promoting the Sangahavatthu principle can help with conflict problems the problem of lack of unity and the problem of lack of compassion effectively addressed. By cultivating Giving helps to be generous to one another. Polite speech reduces conflict and strengthens understanding. Helping others is the foundation of cooperation. Promoting equality in society When these principles are put into practice, true peace will be achieved.

Keywords: Promotion, Sangahavatthu Principle, Quality of Life Development, Community

บทนำ

สังคมไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในยุคไทยแลนด์ 4.0 การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้าน ทั้งในระดับประเทศ ระดับภูมิภาค ระดับชุมชน และระดับบุคคล ทุก ๆ องค์การต้องเผชิญกับสภาวะการเปลี่ยนแปลง ทั้งในด้านสังคม การเมือง สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ค่านิยม เทคโนโลยีและอื่น ๆ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้นแต่การพัฒนาที่แท้จริงคือ คุณภาพชีวิต หมายถึงชีวิตที่สามารถปรับตัวเองเข้ากับธรรมชาติ (สีปนนท์ เกตุทัต, 2538) และการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข (วิทยากร เชียงกุล, 2527) แต่การพัฒนาเหล่านี้กลับส่งผลให้การใช้ชีวิตของประชาชนในยุคปัจจุบันเป็นไปอย่างรวดเร็วและค่อนข้างจะลำบาก การเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว ส่งผลให้เยาวชนขาดความอบอุ่นจากครอบครัว เนื่องจาก

ปัญหาความขัดแย้ง อบายมุข ยาเสพติด เป็นต้น จนบางครั้งจะเห็นได้จากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมากมายภายในสังคม เช่น ปัญหาความขัดแย้งการแย่งที่อยู่ที่ดิน และผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกัน ผู้คนไร้น้ำใจเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน เกิดการทะเลาะวิวาทโต้เถียงกันจนบานปลายเกิดความแตกแยกทำให้บาดหมางใจกันจากคนที่เคยมีน้ำใจต่อกันกลับกลายเป็นไม่พูดคุยกันไม่ช่วยเหลือกัน ซึ่งความขัดแย้งเหล่านี้ ย่อมส่งผลกระทบอย่างยิ่งกับการเป็นอยู่ของผู้คนในสังคม ชุมชนและจะสามารถก่อให้เกิดปัญหากับการอยู่ร่วมกันภายในชุมชนต่อไป

เพื่อให้ประชาชนในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขและ การพัฒนาในทางพระพุทธศาสนา จะต้องพัฒนาโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความยุติธรรม (พระไพศาล วิสาโล, 2533) โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ สังคหวัตถุธรรม หมายถึง ธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2550) ได้แก่ 1) ทาน การให้การเสียสละการแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น ช่วยปลูกฝังให้เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว แบ่งปันกัน 2) เพียรวิริยะ การพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน จริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ 3) อุตถจริยา ช่วยเหลือกัน 4) สมานัตตตา คือ การปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย (อง จตถก. 21/32/50-51) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การทำตัวให้เข้ากันได้ เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน ไม่เอาเปรียบกัน มาเป็นหลักในการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าและช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดในชุมชนนั้น เพื่อมุ่งเพาะให้ประชาชนในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกัน สร้างความสามัคคีร่วมกันอุทิศตนเพื่อส่วนรวม รวมทั้งปลูกฝังทัศนคติและการเรียนรู้ในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เปิดโอกาสให้คนทุกวัยโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน มีส่วนร่วมเรียนรู้ทำงานร่วมกันประสานประโยชน์ เช่น กิจกรรมอาสาสมัครเพื่อสาธารณประโยชน์การแบ่งปัน การดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนนับได้ว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมากทั้งนี้ปัญหาขาดการดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ไม่มีเวลาให้กับการแล้งน้ำใจ หรือ แม้แต่การไม่พูดคุยก็นับเป็นตัวชี้วัดความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนนั้นว่ามีความเจริญรุ่งเรืองเพียงใดเพื่อให้สังคมชุมชนเป็นระเบียบเกิดความสงบสุข โดยการดำรงรักษาวัฒนธรรมแนวปฏิบัติที่ยึดถือกันมานานให้สืบต่อไปตามประเพณี ควรสร้างระบบป้องกันโดยใช้หลักธรรมตลอดจนธำรงไว้ซึ่งให้สังคมสงบสุขของคนในชุมชน

ชุมชนบ้านสถิตย์ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนที่มีประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา เรื่องของ “ธรรมะ” หรือ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นอีกหนึ่งเรื่องที่ถูกนำมาสนทนากันเนื่องจากในชุมชนมี “วัดสถิตชลธาร” ถือว่าเป็นจุดศูนย์รวมของประชาชนชาวพุทธที่ได้เข้ามาร่วมทำกิจกรรมร่วมกันต่าง ๆ ภายในวัดแต่จะเห็นได้ว่าถึงผู้คนจะรู้จักวัดหรือรู้จักหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากน้อยเพียงใด แต่การที่จะนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้นมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตยังอาจดูเหมือนว่ายังไม่เข้าใจมากนักและนั่นเองอาจจะส่งผลตามมาในระยะยาวคือการปฏิบัติตนที่ไม่ถูกต้องและการไม่รู้จักวิธีแก้ไขปัญหาย่างถูกวิธีอาจจะเป็นการสร้างปัญหาในอนาคตข้างหน้ากับการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในชุมชนต่อไป

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านสถิตย์ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา” จะสามารถนำ หลักสังคหวัตถุธรรม นี้มาใช้เป็นแนวทางในดำเนินชีวิตและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากต่างฝ่ายต่างอยู่ร่วมกันด้วยความมีน้ำใจ ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล ปรารถนาดีต่อกัน ประชาชนในชุมชนก็สามารถอยู่ร่วมกันในชุมชนบ้านสถิตย์ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ได้อย่างมีความสุข

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านสถิตย์ ตำบลสิงห์มอ อำเภอลำสนธิ จังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษาหลักสัจพจน์วัฒนธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
3. เพื่อการส่งเสริมหลักสัจพจน์วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านสถิตย์ ตำบลสิงห์มอ อำเภอลำสนธิ จังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการศึกษา 2 วิธี ได้แก่ การศึกษาเอกสาร และการศึกษาภาคสนาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่เชื่อถือได้ โดยสรุปเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร จากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539
2. ศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ คือ หนังสือ เอกสาร วารสาร วิทยานิพนธ์ บทความ และงานวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย รวมถึงข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เชื่อถือได้
3. ศึกษาข้อมูลภาคสนาม จะใช้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับบุคคลสำคัญในชุมชนที่ต้องการสัมภาษณ์/ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 20 รูป/คน

ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระภิกษุ 3 รูป ผู้นำชุมชน 3 คน ตัวแทนคณะกรรมการชุมชน 5 คน ตัวแทนประชาชน 9 คน รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น 20 คน

วิธีการเก็บข้อมูล

1. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ เก็บข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539
2. ข้อมูลทุติยภูมิ เก็บข้อมูลจากหนังสือ ตำรา เอกสาร บทความวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ต่าง ๆ
3. ข้อมูลภาคสนาม ใช้วิธีสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้
 - พระภิกษุ 3 รูป
 - ผู้นำชุมชน 3 คน
 - ตัวแทนคณะกรรมการชุมชน 5 คน
 - ตัวแทนชุมชน 9 คน

รวมทั้งหมด 20 คน

วิธีวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้ประเด็นปัญหาเป็นตัวตั้ง ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ศึกษาทั้งเชิงเอกสารและข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาทำการวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องแล้วรวบรวมข้อมูลเพื่อหาคำตอบให้เป็นไปตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

วิธีการนำเสนอ ใช้วิธีการนำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ได้แก่ กระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ให้มีคุณภาพหรือประสิทธิภาพที่ดีขึ้นกว่าเดิมการเสริมสร้างทักษะ ความรู้ และความสามารถของบุคคลการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น การพัฒนาเป็นส่วนสำคัญในการทำให้สังคมและชุมชนก้าวหน้าไปในทิศทางที่ดีขึ้นอย่างยั่งยืน โดยคุณภาพชีวิต คือ ระดับความพึงพอใจและความสุขของบุคคลในการดำเนินชีวิต ฉะนั้น การพัฒนาคุณภาพชีวิต หมายถึง กระบวนการปรับปรุงและส่งเสริมปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของบุคคลหรือชุมชน เพิ่มความสุขและความพึงพอใจในการดำเนินชีวิต เพื่อให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในด้านกายภาพ จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อมการพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงเป็นการสร้างความสมดุลให้การดำเนินชีวิตในทุกด้าน เพื่อให้คนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและยั่งยืน แนวคิดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านสถิตย์ มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งจากภายใน พัฒนาด้านเศรษฐกิจพอเพียงและส่งเสริมอาชีพท้องถิ่นอย่างยั่งยืน มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป สนับสนุนการศึกษาและสุขภาพของประชาชนอย่างทั่วถึง และส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนแต่ในปัจจุบันชุมชนชุมชนบ้านสถิตย์ ตำบลสิงห์ อำเภอลำปาง กำลังประสบปัญหาต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตซึ่งปัญหาการขาดความสามัคคีและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เริ่มส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่โดยรวมของผู้คน ความแตกแยกทางความคิดและผลประโยชน์ส่วนตัวทำให้ขาดการร่วมมือในการพัฒนาชุมชน คนในสังคมเริ่มละเลยหน้าที่ต่อส่วนรวม และไม่ใส่ใจต่อปัญหาของผู้อื่น ความไว้วางใจลดลง ส่งผลให้เกิดความห่างเหินและความขัดแย้งบ่อยครั้ง หากไม่มีการฟื้นฟูคุณธรรมพื้นฐาน ชุมชนจะอ่อนแอลงและพัฒนาได้ยากซึ่งในชุมชนต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกในชุมชน ผู้นำ และองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างชุมชนที่เข้มแข็งและพัฒนาอย่างยั่งยืน และปัญหาต่าง ๆ พอจะสรุปได้ดังนี้ 1) ปัญหาความขัดแย้ง 2) ปัญหาการขาดความสามัคคี 3) ปัญหาการขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

2. หลักสัจจกถาธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึง หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจกันและช่วยส่งเสริมความสามัคคีในสังคม เป็นหลักหลักธรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม และสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาตนเองเพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุข ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่ 1) ทาน หมายถึง การให้ แบ่งปันสิ่งของหรือความช่วยเหลือแก่ผู้อื่น เพื่อสร้างน้ำใจและความเอื้อเฟื้อ 2) ปิยวาจา หมายถึง การพูดจาไพเราะ สุภาพ มีเมตตาจิต ช่วยให้เกิดความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดี 3) อตถจริยา หมายถึง การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น เช่น การช่วยเหลือ แนะนำ หรือเสียสละเพื่อส่วนรวม 4) สมานัตตตา หมายถึง การวางตนเสมอกัน ไม่ถือตัว เอาใจเขามาใส่ใจเรา ช่วยสร้างความสามัคคีและเข้าใจกันในสังคม หลักสัจจกถาธรรมเป็นหลักธรรมสำคัญที่ช่วยหล่อหลอมให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยเริ่มจากการให้ทาน ที่ส่งเสริมความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ลดความเห็นแก่ตัวและสร้างสัมพันธ์อันดี ปิยวาจา คือ การใช้คำพูดที่อ่อนโยน มีเมตตา ซึ่งช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน อตถจริยา การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น เป็นการแสดงออกถึงความเสียสละและรับผิดชอบต่อส่วนรวม และ สมานัตตตา คือความเสมอภาค ไม่ถือตัว มีความเคารพซึ่งกันและกัน หลักธรรมเหล่านี้เมื่อนำมาใช้จริงจะช่วยลดความขัดแย้ง สร้างความไว้วางใจ และนำไปสู่สันติสุขในสังคมอย่างแท้จริง

3. การส่งเสริมหลักสัจพจน์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านสถิตย์ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง เพื่อแก้ปัญหาการขาดความสามัคคีและเพื่อแก้ปัญหาการขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

หลักสัจพจน์สามารถเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขความขัดแย้ง โดยเริ่มจากหน่วยเล็กที่สุดอย่างครอบครัว หากสมาชิกในบ้านรู้จักให้ (ทาน) พุดดีต่อกัน (ปิยวาจา) ช่วยเหลือกัน (อตัลจริยา) และวางตัวอย่างเสมอภาค (สมานัตตตา) ความรักและความเข้าใจก็จะเกิดขึ้น สถาบันการศึกษา สามารถปลูกฝังคุณธรรมเหล่านี้ให้เด็กตั้งแต่เยาว์วัย เพื่อสร้างพลเมืองที่มีคุณธรรม ผู้นำทางศาสนา สามารถใช้หลักธรรมนี้ในการชี้แนะจิตใจและสร้างความสามัคคี องค์กรชุมชน เมื่อยึดหลักสัจพจน์ ก็จะส่งเสริมความร่วมมือ ความเข้าใจ และลดความขัดแย้งในระดับหมู่บ้านและสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม หลักสัจพจน์สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งและเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างกันช่วยให้ทุกฝ่ายสามารถร่วมมือกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การส่งเสริมหลักสัจพจน์ในการการแก้ปัญหาการขาดความสามัคคีในชุมชน สามารถดำเนินการได้โดยอาศัยความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับ เริ่มตั้งแต่ ผู้ใหญ่บ้าน ที่เป็นผู้นำใกล้ชิดกับประชาชน ควรเป็นต้นแบบในการแสดงออกถึงความเสียสละ เอื้อเฟื้อ และการพูดจาอย่างมีเมตตา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น อบต. หรือเทศบาล ควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการให้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการอยู่ร่วมอย่างเสมอภาค เช่น กิจกรรมจิตอาสา การอบรมคุณธรรม หรือเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสันติ นอกจากนี้ องค์กรชุมชน ศาสนา และสถานศึกษา ควรร่วมกันขับเคลื่อนค่านิยมสัจพจน์ผ่านกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วม เมื่อทุกภาคส่วนร่วมมือกันตามหลักธรรมนี้ จะช่วยลดความขัดแย้ง เพิ่มความเข้าใจ และสร้างความสามัคคีในชุมชนได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

แนวทางการส่งเสริมหลักสัจพจน์เพื่อแก้ปัญหาการขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในชุมชนสามารถดำเนินการได้โดยอาศัยความร่วมมือจาก องค์กรทางศาสนา และสมาชิกในชุมชนอย่างใกล้ชิด ควรจัดกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนธรรมที่เน้นเรื่องของการให้ การเสียสละ และความเมตตา เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกด้านคุณธรรมให้แก่ประชาชน ขณะเดียวกันสมาชิกในชุมชนควรได้รับการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือกัน ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งปันอาหาร สิ่งของ หรือแรงงานในการทำกิจกรรมส่วนรวม เช่น การช่วยเหลือผู้ยากไร้ ผู้สูงอายุ หรือการจัดโครงการจิตอาสาอย่างสม่ำเสมอ การมีเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเล่าเรื่องราวความดีจากผู้มีจิตอาสาที่เป็นอีกทางหนึ่งที่ช่วยสร้างแรงบันดาลใจ เมื่อคนในชุมชนเห็นคุณค่าของการให้มากกว่าการรับ ความเอื้อเฟื้อจะค่อย ๆ กลับคืนมา และสร้างความสัมพันธ์ในสังคมชุมชนอย่างแน่นแฟ้นไปด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในชุมชน

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมหลักสัจพจน์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านสถิตย์ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา” โดยผู้วิจัยนำมาอภิปรายได้ ดังนี้

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านสถิตย์ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนที่ยังมีปัญหามากมายที่เกิดขึ้นในชุมชนการพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชนมีปัจจัยซับซ้อนที่ต้องพิจารณาอย่างรอบด้านทั้งในมิติของเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งแต่ละปัจจัยมีความเชื่อมโยงและส่งผลกระทบ

ต่อกันอย่างชัดเจนชุมชนชนบทมักขาดแคลนทรัพยากร ทั้งงบประมาณ โครงสร้างพื้นฐาน และบุคลากรที่มีทักษะ การพัฒนาเมืองส่วนใหญ่มักกระจุกตัวในเขตเมืองใหญ่ ส่งผลให้ชุมชนเล็ก ๆ ถูกเลเหลยรายได้ของคนในชุมชน ขึ้นอยู่กับเกษตรกรรมและแรงงานที่ไม่มีความมั่นคงการขาดโอกาสในการเรียนรู้ การศึกษายังไม่ทั่วถึงโดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลความขัดแย้งในชุมชนการขาดความสามัคคีและความร่วมมือการพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชน จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนในพื้นที่ การวิเคราะห์ปัญหาอย่างรอบด้านจะช่วยให้สามารถกำหนดแนวทางแก้ไขที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนทั้งนี้จึงจำเป็นต้อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ จริยา มหาเทียร ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วม ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ในการจัดการศึกษา ของ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมตามหลักสังคหวัตถุ 4 ในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการ สถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 1 ด้านวิชาการ มีการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมตัดสินใจในการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณ ควรตั้งกรรมการ จัดซื้อ-จัดจ้าง พัสดุครุภัณฑ์ เกี่ยวกับการจัดตั้งและการใช้จ่ายงบประมาณของสถานศึกษา มีส่วนจัดหางบประมาณ สนับสนุนสถานศึกษา โดยระดมจากรัฐและภาคเอกชน ด้านการบริหารงานบุคคลควรส่งเสริมพัฒนาครูและ บุคลากรในการทําผลงานเพิ่มวิทยฐานะและการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรในสถานศึกษา และด้าน บริหารทั่วไปควรมีส่วนร่วมในการจัดสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาให้ร่มรื่นน่าอยู่ มีส่วนร่วมการให้และรับ ข่าวสารจากทางโรงเรียนเพื่อประสานกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ (จริยา มหาเทียร, 2558) อีกทั้งยังสอดคล้องกับ งานวิจัยของ พระชัยชนะ อิทธิเตโช (เสือข้า) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา คือ การกระทำความดี สร้างสมคุณงามความดี ไว้ให้พญาลงกองงาม สร้างความเจริญงอกงามให้กับชีวิตหาเลี้ยงครอบครัวด้วยหลักสัมมาอาชีพร่วมกับฝึกอบรม ชีวิตให้พร้อมทั้งทางด้าน กาย วาจา (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และกำลังแห่งสติปัญญา เพื่อให้มีความสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อมทางสังคม คือด้วยการอยู่ร่วมกันด้วยดีระหว่างมนุษย์ด้วยกันในสภาพที่เกื้อกูลแก่กันและกัน ตาม หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางพระพุทธศาสนาพฤติกรรมฝ่ายดีให้คู่ต่อชีวิตและสังคม (พระชัยชนะ อิทธิเตโช (เสือข้า), 2563)

หลักสังคหวัตถุธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา อภิปรายผลได้ว่า หลักสังคหวัตถุธรรม หรือ หลักธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนให้รักใคร่สามัคคีกัน เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีบทบาท สำคัญในการส่งเสริมความสามัคคีและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคม หลักธรรมนี้ปรากฏในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในพระไตรปิฎก และคำอธิบายในคัมภีร์อรรถกถาต่าง ๆ เมื่อทุกคน ปฏิบัติตามหลักทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา จะเกิดความรัก ความสามัคคี และความเชื่อใจกัน หลักสังคหวัตถุ 4 จึงเป็นหลักธรรมที่ยั่งยืนสมัยและสามารถประยุกต์ใช้ได้ในทุกยุคทุกสมัย ทั้งในระดับบุคคล องค์กร และสังคมชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสุนทร ธมมวโร (บุญคง) ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้ หลักสังคหวัตถุ 4 ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง” ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในชุม ชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 โดยรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าชุมชน วัดหนอง สนมมีการนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาใช้ในชุมชนวัดหนองสนมเป็นอย่างดี เมื่อแยกเป็นรายด้าน ด้านทาน ผลการวิจัยพบว่า อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า ประชาชนในชุมชนวัดหนองสนมให้ความช่วยเหลือ ซึ่งกันและ

กันได้อย่างดี ด้านปิยวาจา พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า ประชาชนใน ชุมชนหนองสนม พุดจาด้วยถ้อยคำไพเราะเสมอ พุดให้กำลังใจเพื่อนบ้าน ไม่ตำหนิ ด้านอรรถจริยา พบว่า โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง ประชาชนในชุมชนเป็นจิตอาสา สามารถช่วยเหลือชุมชนอื่น ๆ ได้ตลอดเวลา ความอนุเคราะห์แก่ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ และผู้พิการ แบ่งปัน ความรู้ให้แก่เยาวชนในชุมชน คอยช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อเขาเดือดร้อน และด้านสมานัตตตา พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าประชาชนในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง มีการ ประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุอย่างสม่ำเสมอเนื่องมีความประพฤติดีเสมอต้นเสมอปลาย ประชาชน ยึดถือความถูกต้องเป็นธรรมในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ปฏิบัติกับทุกคนในชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน (พระสุนทร ธมมวโร (บุญคง), 2561) อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสังฆกิจจานุรักษ์ (จำนงค์ ยิ่งคำ นุ่น) ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการเพิ่มศักยภาพการให้บริการของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลพนมวัง อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง” ผลการวิจัยพบว่า หลักสังคหวัตถุ 4 หมายถึง ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกัน อันเป็นไปเพื่อการสงเคราะห์กัน เป็นเครื่องมือหรือหลักธรรมที่ช่วยประสานคนหมู่มากให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นเครื่องช่วยขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทำให้คนอยู่ร่วมกันด้วยความรัก สามารถนำไปใช้ได้ตั้งแต่ระดับครอบครัวและสังคม (พระครูสังฆกิจจานุรักษ์ (จำนงค์ ยิ่งคำ นุ่น), 2566)

การส่งเสริมหลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านสถิตย์ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสทิงหม้อ จังหวัดสงขลา อภิปรายผลได้ว่า หลักสังคหวัตถุธรรม เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม โดยช่วยสร้างความสามัคคี ความร่วมมือ และความสงบในสังคม การส่งเสริมหลักสังคหวัตถุธรรม ไม่ได้เป็นเพียงหลักธรรมทางศาสนา แต่เป็น หลักสากล สำหรับการอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณภาพ เมื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นการพัฒนาคุณธรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมสามารถดำรงอยู่และเจริญก้าวหน้าได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูกิตติพลาร (กิต กิตติโร) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาชีวิตด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 ของกลุ่มชาติพันธุ์ ในจังหวัดศรีสะเกษ” ผลการวิจัยพบว่า สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักการสงเคราะห์มนุษย์ให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคลให้สร้างสามัคคีโดยผ่านการให้ “ทาน” การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละ การแบ่งปัน “ปิยวาจา” การพูดด้วยน้ำใจ “อรรถจริยา” การประพฤติประโยชน์ตนและผู้อื่น “สมานัตตตา” ความมีตนเสมอคือทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษพบว่า รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทานชาวชุมชนมีการจัดกิจกรรมหรือจัดทำกองทุน เพื่อช่วยเหลือชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ ด้านหลักปิยวาจาผ่านหลักรัฐธรรมนูญหมู่บ้านเป็นกฎที่หมู่บ้านตั้งขึ้น หลักอรรถจริยา ผ่านกิจกรรมทำความสะอาดร่วมกัน และสมานัตตตา การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ ซึ่งจักทำให้เกิดความสุขความเจริญในชีวิตและสังคม (พระครูกิตติพลาร (กิต กิตติโร), 2561) อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูพิลาศสรกิจ (สุรศักดิ์ ธารายศ) ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การให้ทานในสังคมไทยยุคปัจจุบัน” ผลการวิจัยพบว่า การให้ทานมีรูปแบบ 3 ประการ ได้แก่ 1) อามิสทาน คือ การให้สิ่งของที่เป็นวัตถุ มีของที่รับประทานได้และเป็นของใช้ต่าง ๆ ที่เลี้ยงชีวิตให้ดำรงอยู่ได้ 2) ธรรมทาน คือ การให้คุณธรรมที่เป็นความรู้ที่ทำให้เกิดปัญญา ในการมีชีวิตในสังคมด้วยคุณความดีอันที่มั่นคง ของผู้ทรงธรรม 3) อภัยทาน หมายถึง การยกเว้นการประทุษร้ายเบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีชีวิตอยู่ร่วมกันโดยไม่มีเวร ไม่มีภัยต่อกัน มีจิตคิดเมตตาในคน

และสัตว์ หากผิดพลาดก็ไม่ถือโทษโกรธตอบ การให้ทานอันมีวิธีที่พร้อมด้วยเขตสมบัติคือ บุญเขตถึงพร้อม ไทยธรรมสมบัติ คือ ไทยธรรมถึงพร้อมและจิตตสมบัติ คือ เจตนาถึงพร้อมอันจะทำให้คนในสังคมเข้าใจการให้ทาน มากยิ่งขึ้น (พระครูพิลาศสรกิจ (สุรศักดิ์ ธารายศ), 2562)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ กระบวนการปรับปรุงและส่งเสริมปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของ บุคคลหรือชุมชน เพิ่มความสุขและความพึงพอใจในการดำเนินชีวิต เพื่อให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในด้านกายภาพ จิตใจ สังคมซึ่งหลักสังคหัตถุธรรม คือ หลักธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตของ บุคคล การส่งเสริมหลักสังคหัตถุธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านสถิต โดยการแก้ปัญหาความ ชัดแย้ง ปัญหาการขาดความสามัคคีและปัญหาการขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อบ่มุ่เน้นการ พัฒนาคุณภาพชีวิตภายในชุมชน โดยเป็นการสร้างพื้นฐานที่มั่นคงให้แก่ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน โดยเริ่ม จาก ทาน หรือการแบ่งปันสิ่งของและน้ำใจ ช่วยลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความห่วงใยต่อกัน ปิยวาจา หรือการ พูดจาดี สร้างบรรยากาศที่เอื้อเฟื้อและลดความขัดแย้ง อัตถจริยา คือการกระทำที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม ช่วย ให้ชุมชนมีพลังร่วมในการพัฒนา และ สมานัตตตา คือการเคารพกันและกันอย่างเสมอภาค สร้างความเข้าใจและ ความสามัคคี หลักธรรมเหล่านี้เมื่อนำมาปฏิบัติร่วมกันจะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตทั้งทางวัตถุและจิตใจของคนใน ชุมชนอย่างยั่งยืน ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ได้แก่ 1) ควรมีการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ประชาชนในชุมชนที่ยังขาดโอกาสและสร้างแหล่งเรียนรู้อย่างจริงจังโดยความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชน 2) ควรสนับสนุน การวิจัยกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีการนำคำสอนทางพระพุทธศาสนามาต่อยอด และจัด ดำเนินการสำหรับชุมชนเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน 3) ควรพัฒนาส่งเสริมการนำหลักสังคหัตถุ 4 ไป ประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม ทั้งยังมีข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ ดังนี้ 1) ควรมีกิจกรรมส่งเสริมการเกื้อกูลกันเพื่อสร้างความรักความสามัคคีร่วมกันในชุมชน 2) ควรมีการเอาใจใส่ สมาชิกในชุมชนเพื่อทราบถึงปัญหาและหาแนวทางแก้ไขร่วมกันในชุมชน 3) ควรส่งเสริมการนำหลักสังคหัตถุ 4 มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างจริงจังเพื่อการสร้างสามัคคีของสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ ยังมี ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป 1) การส่งเสริมหลักพรหมวิหาร 4 ในการพัฒนาชุมชนบ้านสถิตย์ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอลำลูกเกด จังหวัดสงขลา 2) การบูรณาการหลักสาราณียธรรม ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนบ้าน สถิตย์ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอลำลูกเกด จังหวัดสงขลา 3) การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เยาวชนของชุมชนบ้านสถิตย์ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอลำลูกเกด จังหวัดสงขลา

เอกสารอ้างอิง

จริยา มหาเทียร. (2558). “การพัฒนาแบบการมีส่วนร่วม ตามหลักสังคหัตถุ 4 ในการจัดการศึกษาของ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในโรงเรียนสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1”. ใน ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย.

- พระครูกิตติพลาธรร (กัต กิตติธโร). (2561). “รูปแบบการพัฒนาชีวิตด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 ของกลุ่มชาติพันธุ์ ใน จังหวัดศรีสะเกษ”. ใน ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูพิลาศสรกิจ (สุรศักดิ์ ธารายศ). (2562). “ศึกษาวิเคราะห์การให้ทานในสังคมไทยยุคปัจจุบัน”. วารสารมหา จุฬานาครทรรศน์, 6(5), 2303.
- พระครูสังฆกิจจานุรักษ์ (จำนงค์ ยิ่งดำนุ่น). (2566). “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการเพิ่มศักยภาพการ ให้บริการของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลพนมวัง อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง”. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย.
- พระชัยชนะ อิทธิเตโช (เสื่อข้า). (2563). “การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา”. วารสาร มจร การ พัฒนาสังคม, 5(3)213-217.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2550). ธรรมบุญชีวิต. (พิมพ์ครั้งที่ 82). กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สว ย จำกัด.
- พระไพศาล วิสาโล. (2533). พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระสุนทร ธมมวโร (บุญคง). (2561). “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง”. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิทยากร เชียงกุล. (2527). การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย: บทวิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฉับแกระ.
- สีปนนท์ เกตุทัต. (2538). การพัฒนาคุณภาพชีวิต. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.